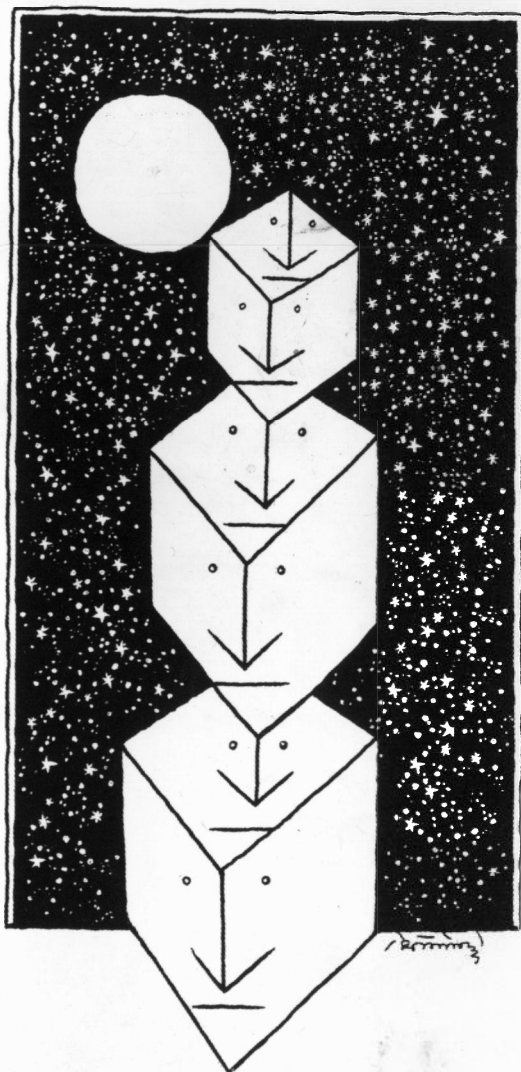

alföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

FIATALOK

HATVANADIK ÉVFOLYAM

2009/12

Enybe mámor

A LEGÚJABB LÍRA KIHÍVÁSAI AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

„Amilyen ritka és magányos tünemény egy valamirevaló magyar regényíró, éppen olyan mindennapi jelenség miféleképpen a költőóriás.”
(Ottlik Géza)¹

(közeg)

Hogy mennyire volt a magaskultúra mindig is kevesek ügye, avagy kiváltsága, és hogy mit is jelent a mindenkori „kevesek” szó, olyan kérdés, melyet minden kor-szak kultúratudósának érdemes újra föltenni, saját jelen idejének távlatából igyekezően megválaszolni. A kérdés egyszerre érinti a kultúra vertikális átjárhatóságát, a társadalmi javak egy részének elosztását, a különböző művészeti produktumok hasznát és hasznosságát („Miért e lom?”), hatáspotenciálját, életintegrációs szerepét, a mecénatúrát, az irodalmár szakma felelősségét, lehetőségeit és – talán a legkisebb hatókörű, ám egyéni szempontból nem jelentéktelen tényezőként – mindennapi érzésvilágát. Jelen, a legújabb költészetünk ezredforduló utáni kihívásait áttekinteni igyekvő írást már csak azért is tűnik ésszerűnek e problémafölvetéssel indítani, hiszen vélhetően a hagyományos műnemi hármashból is a líra az, mely a legkevesebbek ügyeként tartható számon.²

Egy kortárs verskötet szinte sohasem érhet meg olyan népszerűséget (ez jelenthet akár olvasottságot avagy, ami nem ugyanaz, eladott példányszámot), mint egy szerencsés (s kivételes) helyzetbe kerülő szépprózai mű, s versek csak ünnepi alkalmakkor hangoznak fel annyi ember előtt, mint egy közepes házzal futó színdarab.³ A lírára továbbá kevésbé jellemző a populáris átjárhatóság – a jelenkori költészet népszerű kulturális vetületét elsősorban a popdalszövegek jelenthetik, melyek a zenei közvetítettség miatt különülnek ki a romantikus tradíciójú lírai befogadás köréből.⁴ A költők számára járhatóak lehetnek még a gyermekirodalom útjai, hiszen az ide tartozó alkotások némelyike esetében talán nem túlzás – üzleti értelemben vett – sikerről sem beszélni, s azon szerzők, akiknek kellő affinitásuk van a gyermekvilágra, feledhetetlen művekkel ajándékozhatják meg a közönséget.

A fiatal lírának mindemellett vannak tényleges olvasói, s továbbra is adott a mindig létező igény a művek megvitatására, a műhelymunkára, a befogadói vélemények megismerésére. Mindennek adekvát jelenkori közege lehet az internet nyilvánossága, a közösségi oldalak tematikus fórumaitól kezdve a különböző versblogokig.⁵ Az, hogy e mediális konfiguráció radikális vagy csak fölszint érintő (s nem lényegi) hatással van-e a kortárs líra poétikájának alakulására, jelen távlatból még aligha eldönthető bizonyosan. A szabad felhasználói felületek, az információ kevésbé kontrollált hozzáférhetősége azonban alakítja, befolyásolja mind a befogadói (s kisebb részben a szerzői) kör összetételét és attitűdjét, mind a befogadás (és alkotás) folyamatát. Internet és költészet kapcsolatában, egymásra gyakorolt

hatásában több különböző, ám egymástól nem független viszonyosság rejlik – másról van szó, ha azt vizsgáljuk, milyen különbözőséget jelent valaminek papíralapú vagy elektronikus megjelenése a líraolvasás során, másról, ha az internetes versműhelyek működését, ha az olvasói szokásrendek alakulását, ha a percepciók módszeres és műveletek változását, ha az irodalom intézményrendszerét, a finansziális összetevőket vizsgáljuk. Biztosak lehetünk benne, hogy ezek mindegyike összefüggésben van, bár nem egyazon mértékben, poétikai, retorikai, stilisztikai szempontokkal is.⁶ A böngészgető versolvasó számára a korábbinál is kevésbé lehet világos, miért (jó) vers az egyik, s miért nem az a másik – egyáltalán, koránt sem egyértelmű, mi is az a vers, hol kezdődik és meddig tart az irodalom. De a versböngésző már nem jön zavarba ettől a sokféleségtől, élménye nem a tanácsatlanság, mert természetesnek érzi a (szövegek, tekintélyek, vélemények közötti) válogatás szabadságát – nem kell rosszul éreznie magát attól, hogy nem ért valamit, vagy nem tetszik egy – vélhetően – kanonikus szöveg. Pironkodás nélkül élvezzi a művet, vagy épp egy kattintással elfordítja tekintete elől a honlapot, s ez lesz az egyetlen tagadása. Bármennyire is hasonló szerkezetű és gesztusú tevékenységekről van szó, eszközeinkkel alig mérhető egy könyv becsukása és a böngésző bezárása közötti távolság.

Borbély Szilárd az utóbbi évek egyik meghatározó költői társaságának, a Telepcsoportnak az antológiájához írott, ám a csoporton túlmutató jellegzetességeket feltáró tanulmányában⁷ azzal a föltevessel él, hogy az interneten (is) szocializálódott, '89 után felnövő („Történelem utáni”) generációk hagyományhoz való viszonyát, gondolkodásmódját, alkotói attitűdjét alapvetően meghatározza a világháló médianyilvánossága, a netfelhasználó szubkultúra etikettje és diszkurzív mintarendje. Borbély úgy érzi, hogy „számukra nem érvényes a magyar irodalom hagyományozott fogalmi szerkezete, valamint a lírai szöveg is más funkciót tölt be, közelebb áll a popkultúra dalszövegeivel szemben támasztott kulturális felhasználás elvárásaihoz, vagyis nem a magyar irodalmi hagyományra támaszkodás autonómiáját hangsúlyozza, hanem a történő kultúra továbbalakító értelmezését és a nyelvi minták praktikus céloknak alárendelt faggatását”.⁸ Borbély Szilárd izgalmas esszéje egyfelől meggyőzően hozza összefüggésbe a fiatal líra poétikai tájékozódását korunk mediális feltételrendszerével és a társadalmi nyilvánosság szerkezetével – másfelől azonban a szöveg némileg utópikusnak hat akkor, amikor nagyrészt a blogos felületen való megjelenésből von le messzeható következtetéseket a közvetlen részvételi demokrácia „sívár igényével” és a Telep esztétikai ideológiamentességével kapcsolatban. Az azonban tagadhatatlan, hogy az online és a „hagyományos” műhelymunka összekapcsolása, a különböző olvasói és szerzőtársi vélemények közvetlen, nagyobb számú megtapasztalása nem elhanyagolható mértékű visszacsatolást jelent az irodalom közösségi, intézményes és szövegalkotási vetületeit tekintve, s mindenképpen oldja a líraolvasás ezotériáját. Megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy míg a dráma a színháztermekben és sziklakórházakban, a regény a nappaliban, a vonaton és a metrón uralkodik, a költészet a világhálón talált magának új, hiteles és produktív közeget a maga szűk, ám lelkes tábora számára.

Menyhért Anna alapvető, évtizede írott tanulmányában a kilencvenes évek költészetéről szólva – Keresztury Tibor megállapítását továbbgondolva – kiemeli „a hagyományválasztás szabadságát, s az ebből származó irányzat nélküliséget, besorolhatatlanságot, sokféleséget”, emlékeztetve ugyanakkor a „hagyományválasztás hagyomány általi befolyásoltságára” is.⁹ Végül az alábbi összegző kijelentéssel él: „A kilencvenes évek fiatal költészete tehát ezeknek az irányzati alapon élesen elkülönülő tulajdonságcsoportoknak a szétszalazását és újraösszerakását hajtja végre, posztmodern (?) »lírai demokráciát« hozva ezzel létre, amelyben lehetőség nyílik, irányzati hovatartozás nélkül, [...], új kombinációk létrehozására.”¹⁰ A kétezres években induló fiatal lírikusok bizonyos szempontból folytatói e tendenciának, azal együtt, hogy a szelekció és kombináció fogalmaival még kevésbé tűnik leírhatónak eljárás módjuk, s a különböző líratörténeti irányokhoz való, bármily felületi hozzárendelés sem tűnik igazán termékeny megközelítésmódnak. Kulcsár Szabó Ernő fontos összegző tanulmányában azt írja, hogy „ami az 1970/80-as években született új alkotók kezén szöveg gyanánt keletkezik, az poétikailag ugyan nem könnyen definiálható saját önazonosságának mibenléte szerint – s így nem is egykönnyen jelölhető ki az irányzattörténeti helye sem –, de megformáltság, beszédmód, sőt még lírai világkép tekintetében is kevés köze van a posztmodern poétikákhoz. Jelentsen bármit ez utóbbi jelző, s legyen mégoly feltételes érvényű is jelenleg mindaz, ami az új lírikusok műveiben formálódik, úgy látszik, anélkül, hogy igazán kapcsolódnék hozzá, elsősorban Térey és Kemény István kísérleteinek átételes közbejöttével inkább válasz nélkül hagyja, mintsem szembefordulna a közvetlen örökségével. [...] ...a szövegek lényegében nem problematizálják a költészet történeti örökséghez való viszonyukat.”¹¹ A hagyományválasztás gesztusa ugyanakkor mégis fontos eleme tevékenységüknek – irányok helyett azonban egy-egy szerzői névvel jelölt hatásközpontot emelhetünk ki.¹² Poétikai tájékozódásukat sokkal inkább meghatározzák a megelőző egy-két generáció impulzusai, semmint a századelő kis- és nagymestereinek, József Attilának vagy akár Pilinszky Jánosnak a hatása.

A legfontosabbnak tűnő hatásközpont azonban az utóbbi évtizedek líráját (de itt említhetném a többi műnemet, sőt a tudományosságot is) tekintve mindazonáltal nem egy személy, hanem egy hely: Sárovar. Az itt zajló, Mezey Katalin által szervezett irodalmi táborok egyszerre jelentenek közösségi élményt és irodalmi szocializációt (és a gyakorlati alkotómunkát is érintő segítséget) sok pálya előtt álló és pályakezdő fiatalnak. Talán véletlen, talán nem, de a sokak számára rendkívül inspiratív Kemény István maga is rendszeresen zsűrizett e táborokban. Kemény hatása már közhelyszámba megy, s nem is szeretnék vele sokat foglalkozni, de rejtélyes, delejező szövegüniverzuma megkerülhetetlennek tűnik például Pollágh Péter vagy Bajtai András verseinek olvastán – jóllehet, az ezután említettekhez hasonlóan, e hatást sem alá-, sem túlbecsülni nem érdemes. A közelség és a távolság egyként fontos, a tendenciákat tekintve pedig a távolodás dominál, az alkotói autonómia javára. Az előző generáció messze kimagasló nívót elérő alkotójának, Térey Jánosnak (a *Drezda februárban* utáni) munkássága – mások, s talán maga számára

is? – már-már folytathatatlan projektumnak tűnik,¹³ addig az időközben elhallgató Peer Krisztián beszédmódja a mostani fiataloknál látszik feltűnni (Nemes Z. Mária a korai JAK-füzetet, a *Belső Robinsont* tartja mindenekelőtt aktuálisnak).

Melyek tehát a lehetséges centrumok? Szijj Ferenc komoly egzisztenciális tétikkel bíró szikár beszéde, szenttelen, ám finoman önironikus modalitása. Gál Ferenc (elsősorban az *Újabb jelenetek a bábuk életéből* /1998/ kötet) formakultúrája, mondatfűzése és (de)kompozíciói. Borbély Szilárd *Ami helyet* és *Berlin–Hamlet* kötetek többféleképpen konstruált személyessége, a szövegek egymásra épülése, kapcsolatrendszer, variativitása. Marno János zavarba ejtő hapaxokkal teli versnyelve, önfelboncoló magánlogikája (melyben az „ön-” vizsgálata egyaránt vonatkozik a szubjektumra, és a beszélőre mint hangra és nyelvre). A neoavantgárd felől (Miskolcra) érkező k. kabai lóránt is fontos lehet sokak számára.¹⁴

Kulcsár Szabó szerint „[t]ermészetesen igaz, hogy az új alkotóknál megfigyelhető poetológiai folyamatok többsége nem újkeletű és nem az ő szövegeikben vette kezdetét. A tudatosan depoetizált, alulretorizált nyelvhasználatnak éppúgy jelentős már a hazai hagyománya, mint a szerepek kiiktatásában megalapozott versbeszédnek vagy a mágikus eredetű költészeti hatáskülönbségek elutasításának, sőt, a »beszélő« líra, a hang költészete korlátozásának is a csak olvasható literalitás, a betűszerritmiség vizuális medialitása javára.”¹⁵ S bár találunk olyan gyöngyszemeket a nyelvjátékos, parodikus líra köréből is, mint Vida Gergely *Rokokó karaoke* (2006) című köteté,¹⁶ azt mondhatjuk, szükségszerű túláltalánosítással, hogy a sorok, szóttagok, ritmusok és összecsengések által szabályozott formaváltozatok helyett inkább a beszéd-forma szintaktikai alapú megkötése látszik dominálni. A sornál fontosabb lesz a mondat, a metaforánál gyakoribb a kimondás aktusához és a mondás alanyához érzékenyebben kötődő, zavarba ejtő, nem egyszer homályos hasonlat,¹⁷ háttérbe szorul a paródia, s előtérbe kerül a beszéd – játszi – komolysága. Az ironia formális, textuális inverzió alapuló aspektusa helyett szembevetődő a modális természetű, reflektív önironia. Gyakori a tagadás és a hiány alakzataira, szavaira építő retorika, az elszánt tétovázás, a tudatos bizonytalanság. A történetyszerűség csakúgy jellemzővé válik, mint a meditatív, szemlélődő, leíró jellegű, prózába hajló megszólalás – utóbbiak kapcsán említhetjük Acsai Roland, Győrffy Ákos vagy Lanczok Gábor (egymástól sokban különböző) líráját, melyek a líra transzcendens karakterét is visszahozzák.¹⁸

A vizualitás-alakzatok lírai kódolása az említetten túl egyéb változatokban is jelentkezik. Szabó T. Anna *Fény* (2002) című kötetében fontos szerepet kapnak a látványosság különböző jelképei (például a fotó), míg Sirokai Mátyás *Pobárutca* (2008) című verseskötete a képi érzékiség más aspektusait mutatja meg (talán az utóbbi idők poétikailag legintegratívabb, ugyanakkor önálló versnyelvet kidolgozó könyvéről van szó – Kosztolányi finom versdallamainak emlékezte is ott kísért némely költeményben, s ez számomra különös vonzerővel bír). Sirokai izgalmasan használja a nyelv antropomorfizációs természetét annak érdekében, hogy a nagyváros médiumában rizomatikusan egymásra vetüljenek külső és belső történések, reflexiók, víziók, testi érzékek: „Nem volt idill. Akadozott a forgalom, / egy dudatükkölés fülemben ragadt, / tollboa ficánkolt a másik oldalon, / a múlt harisnyáján szem – egy lánycsapat / a múzeum lépcsőjén felszaladt. Manírnak / tűnt az

egész. Lakk a város körmein, / de zsiabdattam, s a szélben verdeső hírlap / – tűnő öntudat – szárnyra kapott megint” (*A város körmei*).

A „képviseleti költészet”-ként emlegetett líratörténeti formáció (mely, Menyhért Annát idézve, „nem egyetlen dolgot jelent, hanem [...] poétikai tendenciák összetapadását”¹⁹) relevanciájának Petri György általi megkérdőjelezése (aki ugyanakkor, paradigmatikusan, éppenséggel közéleti költészetet is művelt), illetve többek általi csöndes felszámolása részben hozzájárulhatott a líra társadalmi hatáspotenciáljának csökkenéséhez. Jelenleg a költészet egyfelől, néhány kivételtől eltekintve,²⁰ kevésbé fogékony a politikumra, másrészt, amennyiben mégis nyitott társadalmi és kulturális problémák nyílt feszegetésére, funkcióvesztése révén, szövegségében nem jut el „a művelt nagyközönség”-hez. A nemzeti tematikájú irodalom (Nagy Gáspár óta) érezhetően képtelen a komolyabb kortársi megújulásra, azaz arra, hogy a magyarság megélésének, a nemzeti kultúra aktuális kihívásainak nemcsak primér módon, erős publicisztikai jelleggel, a hagyomány nosztalgikus idézésével-ismétlésével, hanem termékeny átsajátításával, autonóm újrafogalmazásával adjon hangot. A hagyományos én-líra átgondoltabb folytatása lehet Iancu Laura költészete, akinél a szülőföld-tematika hangsúlyos helyet foglal el a lírai bensőségesség egyéb klasszikus beszédhelyzetei mellett (szerelmes, istenes művek), olyan elődök útmutatását követve, mint Pilinszky János, József Attila, Nagy László.

A régebbi idők alkotásait a jelenkori befogadói helyzet rendre új összefüggérendszerben képes jelentéssé, kor-szerűvé tenni, ám mindenekelőtt egy különös, az időbeliség okozta idegenség tapasztalatával történő bánás, egyfajta fordítási szükségszerűség következtében. Amikor Ady Endre, Vörösmarty Mihály vagy Janus Pannonius aktualitásáról beszélünk, éppenséggel nem arról lehet szó, hogy eltüntetni kívánnánk az eltérő történelmi, társadalmi (stb.) közegek fennálló különbségeit, hanem a műalkotás befogadása során az érzékelt másság, idegenség részleges megőrzésével történő, saját-szerű másként értés adja az esélyét az adott mű hasznosításának a jelenkori szituáció jobban értésében. Egy kortárs mű éppen ezért akkor pályázhat elsősorban hatásra, ha a hagyományt nem imitatíve, nem programként, hanem problémaként kezeli – kölcsönöz annak idegenségéből, de nem próbálja meg domesztikálni azzal, hogy nem létesít vele vitapozíciót is egyben (s most egyként gondolok poétikai és gondolati dialógusra).

(én és másik)

Borbély Szilárd azt írja említett tanulmányában, hogy „[a] kortárs magyar irodalom fejleményeit nyomon követő blogok a hivatalos irodalmi nyilvánosságban szereplő szerzők közül ezért azokkal a nyelvhasználati módokkal vállalnak közösséget, amelyek a lírai beszéd közvetlenségét mutatják fel, a jelen kulturális értelmezését és elsajátíthatóságát kínálják fel az olvasó számára.”²¹ A személyesség beszédmódjainak kiaknázása és a kulturális idegenség kódjainak használatba vétele a fiatal líra két fontos elemének tűnik. Nem könnyű azonban a személyesség vagy közvetlenség alakzatait megfelelően körülírni, vagy egyáltalán megfogalmazni, hogyan kísérik meg (megkísérik-e) újraérteni az én versbeli megjelenését és megszólalását. Magam is csak tapogatózom a fogalmak között. Nyilvánvalóan nem valamiféle ro-

mantikus értelmű alanyi költészet nyelvének és szubjektumszerkezetének visszaíródásáról lehet szó, de nem is a szerepként értett én próteuszi vándorlásáról. Fontos viszont a személyesség diszkurzív mintázata, a beszédmódként értett közvetlenség felmutatása – az identitás a kimondott szavak és mondatok nyomán épül és hasad. Hogyan narrálható el, újra és újra az *én* története? A személyiség nem kifejeződik – a kifejezés az, ami valamiképp mindig megszemélyesül. Az *én* mindekelőtt akképp rejtélyes, amint rejtélyként működik maga a beszéd. Aki a beszédben él és éli a beszédet – az a történő én.²² A lírai költészet befogadásának hagyományos arcadási módozatait, hang és szubjektum eredendő összekapcsolását hívja ki ez a poétika. A személyességet nem egy feltételezett tudat megnyilvánulásaként tételezhetjük, hanem az olvasóban megképződő beszéd termeli ki mint hatást. De használhatónak érzem Nemes Z. Máriaó „ornamentális személyesség” fogalmát is, melyről a József Attila Kör fiatal lírát feltérképezni hivatott konferenciáján beszélt, Térey–Peer–Poós korai versbeszéde kapcsán: „Állításom szerint tehát a »felszín poétikája«, vagyis a keményi »édes, új stílus« a személyesség újragondolásának terepévé alakul, egyfajta »édes, új stílussá.« Ezt a poétikai teret „a lírai Én erőteljes jelenléte és a szikár jelkapcsolatok nehezen felfejthető sorozata jellemzi”, vagyis „érezni a jelenlét akarását, de végig tisztázatlan marad, hogy ki és milyen világban akar jelen lenni. A hangsúly az akaráson, vagyis azon a technikán van, ahogy az Én különböző felszínek-díszletek segítségével próbálja önmagát világszerűvé tenni.”²³ E tendencia folytatásának jeleit észlelhetjük az újabb lírikusoknál is.

Én és a világ értése azonban kizárólag a másik függvényében történhet meg. A másik a beszéd terméke, de a beszédet is mindig meghatározza a másik idegenségével való szembesülés. Az idegenség fakadhat sajátosan bentről, az én hasadékaiból, de összefügghet a kulturális másság megtapasztalásaival is. Felbukkanhat sokféle alakban (hangsorban, allegóriában) – lehet akár egy kislány vagy a Betűember (Bajtai Andrásnál), egy festmény (Lanczkor Gábor), valamilyen furcsa, groteszk lény, mint a Rézfaszú Bagoly (Havasi Attila), a róka vagy a „Dédi” (Pollágh Péter), Velence (Dunajcsik Mátyás), az „angyal” (Sopotnik Zoltán „futóversei”), a Fésűember (Csobánka Zsuzsa), a fétismajom (Nemes Z. Máriaó), egy nő a villamoson (Mezei Gábor: *napló*), vagy épp a grandiózus jelölő, a sokaknál (például Deres Kornéliánál) felbukkanó „apa”. A nemi viszonyok függvényében Kiss Judit Ágnes a női tapasztalatot teszi markánsan lírája témájává.

A saját test reflexiója, illetve a másik teste mint hol vágy-, hol Abjekt-tárgyként, hol egyszerre mindkettőként megjelenő tapasztalati felület fontos problematikája a kortárs lírának. Szöllősi Mátyás *Aktív kórterem* című, megjelenés előtt álló kötetének első ciklusában a kórházi közegbe vetett ember-korpusz lélek-anyagáról ad számot. Nemes Z. Máriaó munkássága tekinthető mindazonáltal a testpoétika legradikálisabb újraértésének. Nála a test nem téma, hanem a versben-lét alapvető mozgatója, és a világmegértés elsődrendű kondicionálója. A test-morál szabályai, szabálytalanságai szervezik írásait, s ennek legfőbb következménye az, hogy ezek a szövegek mégsem értelmezhetőek anti-beszédként. Nem beszél a humanitás, a feminista látásmód vagy egyéb kulturális praxisok ellen, ám a zavarbaejtésnél zsigeribb hatást kiváltó monológjai (*A fétismajom; Kormány*), be- és kijelentései (például a szállóigévé vált „A tánc egy zsíros gép.”), amennyiben a megértés igényével

közeledünk hozzájuk, kikényszerítik a rákérdezést modern szocializációnk finommechanikájára és kulturális rögeszméink alapjaira. (Nem tartom ugyanakkor szerencsésnek a direkt József Attila-intertextusok időnkénti szerepeltetését, hiszen a kétféle versvilág közti irdatlan távolság megakadályozza, hogy e sorok dialógusba lépjenek környezetükkel.)

Az idegen perspektíva felmutatásának nagyszerű esete Balázs Imre József (Oravecz Imre és Ted Hughes világteremtő vállalkozásaihoz fogható) Vidra-univerzuma, melyben ember és vidra nézőpontjának lényegi különbsége abban áll, hogy „az ember szavakkal helyettesíti magát a dolgot, míg a vidra számára a dolgok és azok jelentései között közvetlen a viszony, erről azonban nyelviileg csak úgy tud számot adni a költő, ha időről időre jelzi a szó–dolog–jelentés hármásának a vidrák perspektívájától való idegen természetét.”²⁴ Havasi Attila (nonszensz gyökerű) költészetének felforgató hatását szintén a radikális nézőpontváltások okozta „kísérteties”, *Unheimlich*-érzés okozza, mely a szövegek erőteljes figurativitása, a megütköztető nyelvi formák, az abszurd képiség és/vagy hanghatások révén történik meg – elvisz minket „a folyón túli tartományba, / hová nem ér a ráció” (*A nagy Holc*). Van továbbá egy olyan távlat, mely szintén nevezhető periferikusnak és idegennek, ez pedig a *gyermeki* nézőpont. Emiatt az összefüggésrend miatt említem ehelyütt a gyermeklírát: e szövegek egy részében a gyermekiként tételezett világlátás a felnőttével kerül feszültségbe oly módon, hogy a felnőtt olvasót a versek által megkonstruált gyermekperspektíva szembesíti önnön másságával, és/vagy juttatja rég tapasztalt örömhöz. A különböző formakultúrájú és hagyományokhoz kapcsolódó gyermekköltészet szerencsére az újabb lírikusoknál is jó színvonalon jelenik meg. (A teljesség igénye nélkül: Lackfi János, Szabó T. Anna, Kiss Ottó, Jónás Tamás, László Noémi, Havasi Attila, Miklya Zsolt.) Találkozunk néhányukkal a kitűnő *Friss tinta!* (Pagony–Csimota, 2008) című kiadványban, de említhetem a *Kerge ABC*-t (Magvető, 2008) vagy a *Formák a tubusból*-t (Csimota, 2004) is. Itt érdemes utalni Szabó T. Anna különleges, felkavaró, hol az édesanya, hol a csecsemő nézőpontját megidéző anyaság-verseire is (*Elhagy*: „Ott a világ, lesz más, aki vár! / Lesz majd benne, kit elhagyj. / Csukd be az ajtót, vissza se nézz: / várni a könnyebb, menni nehéz, / lesz, ki elárul, lesz, ki elárul, / mindig lesz, aki vár, aki fél, / mindig lesz, aki vissza se tér, / megszül, és meghal, és elhagy.”).

A lajstrom még folytatható volna – sok-sok név és verssor maradt belül. A legújabb líra a kulturális közegek és kódrendszerek legkülönbözőbb vetületeit teszi reflexió tárgyává, autentikus formanyelv kikísérletezésének szándékával – néhány év múlva látni fogjuk, milyen eredményességgel. Bár csak a hosszú távon is minőségi alkotómunka adhat az életműnek igazi értékét, egy-egy vers szinte bármikor, bárhol rátalálhat értő, élvező olvasójára.

JEGYZETEK

1. Ottlik Géza: *[Kortárs költők]*, in: uő: *Rádió – Előadások, tanulmányok, emlékezések*, Budapest, Magvető, 2009. 126–133. Itt: 126.

2. Bedecs László, Varró Dániel versnyelvét s az ún. sms-költészetet elemezve, fölveti azt a lehetőséget, mely szerint a költészet lehetne a kor autentikus műformája: „A kor felgyorsult információcserejéhez szokott fogyasztók igényének a vers éppenséggel meg is felelhetne, hiszen rövid, klipszerű, egy-

két üzenetre épül, rendszerint van benne valami újdonság, de mégis szabályozott keretek között formálódik." (Bedecs László: „*Bélyeg helyett kukac van*” – *Költészet a digitális korban*, Palócföld, 2008/2, 33–38, itt 33.) Hogy mégsem felel meg a vers a fogyasztók igényeinek, az azzal magyarázható, hogy az említett jellemzők valójában a lírának viszonylag szűk keresztnetszetét jellemzik – a maradandó költészeti alkotások olvasása figyelemkoncentrációt, töprengést igényel, s a könnyen felfejthető üzenet sem a (jó) költészet fő ismérve.

3. Érdemes idézni az elsősorban lírikusként számon tartott Térey Jánost: „Mire van szükség a mindenkori színpadon? Például költészetre. Érdemes fölszámolni az irodalmiság buta arisztokratizmusát, amelynek tévhite szerint a színpadra szánt líra eltékozolt ige, fölösleges luxus: olyasmi, mint a disznók elé vetett gyöngy. Meggyőződésem szerint a versnek ma több keresnivalója van a rivalda közelében, mint a minőségi, de hatni ritkán képes folyóiratokban.” (*Díjak a magyar dráma napján*, Web: http://www.nemzetiszinhas.hu/dijak_a_magyar_drama_napjan/?month=11&year=2008, Letöltve: 2009. szeptember 29.)

4. Ezzel kapcsolatban lásd például: L. Varga Péter: „*költőből van töltőtől*” – *Mediális burkok Kispáldalokban*, in: uő: *A metamorfózis retorikái*, Budapest, JAK + PRAE.HU, 2009. 144–161.

5. Az *Index* különféle irodalmi fórumaitól (mint például a Varró Dániel által indított *Répaköltészet*) némileg különböznek a kifejezetten a versek megosztására és megvitatására specializálódott oldalak, mint a *Dokk* (www.dokk.hu), illetve az alacsonyabb látogatottságú, ám intézményesen (különböző mértékben bár, de mégis) beágyazottabbnak tetsző blogok, mint például a feladatát bevégző s ezért időközben megszűnt *Telep* (telep.freeblog.hu), az *Előszézon* (eloszezon.freeblog.hu) vagy a legújabb, ezért teljesítőképességét tekintve még nehezen lemérhető *Körhinta* (korhinta.poeta.hu). Meg kell jelezni, hogy az utóbbi három blog neve egyben költői csoportosulást is jelöl.

6. A kortárs költészet és a világháló viszonyáról részletesebben szölok alábbi tanulmányomban: *Szavak a hálóban – a kortárs magyar líra és az internet*, in: *Mozgásban – Irodalomtudományi PhD-konferencia elméleti irányvonalakról, kihívásokról és lehetőségekről*, Studia Litteraria XLVI., szerk. Bodrogi Ferenc Máté–Miklós Eszter Gerda, Debrecen, 2008. 96–103.

7. Borbély Szilárd: *A Telep valami mása*, in: *Telep-antológia*, Budapest, Scholar, 2009. 123–156.

8. Uo. 132.

9. Menyhért Anna: *Szétszalás és összerakás – „Lírai demokrácia” az 1990-es évek fiatal magyar költészetében*, in: uő: *Egy olvasó alibije*, Budapest, Kijárat, 2002. 145–168. Itt: 147. (A tanulmány eredetileg az *Alföld* 2000. decemberi számában jelent meg.)

10. Uo. 152.

11. Kulcsár Szabó Ernő elsősorban az *Egészrész – Fiatal költők antológiája* (szerk. k. kabai lóránt, JAK–L'Harmattan, 2007) című JAK-füzet szövegei alapján fogalmazza meg elgondolásait: „*Magát mondja, ami írva van*” – *Jegyzetek az újabb magyar líráról*, Prae, 2008/03. 5–15. Itt: 6–7. Az utóbbi időben jelent meg a *Használati utasítás* című versantológia (szerk. Reményi József Tamás–Turczi István, Palatinus, 2008), illetve *A megbajlás művészete – A Korunk fiatal szerzőinek antológiája* is (szerk. Balázs Imre József, Kolozsvár, Korunk, 2008).

12. Az utóbbi időben sokakkal beszélgettem a kortárs líra különböző tárgyköreiről. Mindöjtkéül tanultam, s szereztem impulzusokat jelen íráshoz – köszönet érte. Külön meg kell említenem Nemes Z. Máriót, aki nagyon sok hasznos információval és észrevétellel látott el (nem egy visszaköszön közülük e cikkben), valamint Korpa Tamást, akinek véleményét rendre megforgattam magamban.

13. Erről a jelenségről is számot ad Dunajcsik Mátyás verse, *A Császár zenél*.

14. E hatásközpontok reflexiói jelennek meg például az alábbi helyeken: Nemes Z. Mária: *Idegváros és üvegekoporsó* (*Bajtai András: Az állátszó város*), Kalligram, 2008. május, 99–102.; Tamás Zsuzsa: *Újabb titkok a Telepről – Interjú Krusouszky Dénessel a Telep-csoportról*, Web: <http://www.prae.hu/prae/articles.php?aid=2270&cat=3>, Letöltve: 2009. szeptember 29. Az sem véletlen, hogy Keresztury Tibor is e szerzőket említi egy helyen 2000-es írásában: *Keresztury Tibor: Az üvegház törékeny nyugalma – A magyar líra az ezredfordulón*, in: uő: *Kételyek kora*, Budapest, Magvető, 2002. 357–373. Itt: 371.

15. Kulcsár Szabó i. m. 7.

16. Cseh Zoltán, Orcsik Roland és Kollár Árpád művészetére jellemző a klasszikus hagyománnyal való aktív párbeszéd, és kíváncsian várom Székely Szabolcs lírájának alakulását, aki meggyőzően hasznosítja a rím, ritmus, dallam eszköztárát is.

17. Érdeemes erre néhány példát hozni, különböző szemléletű költőktől: „Mint göthös tehének háta az összetapadt szőrcomókkal, a laposabb hegyvonulatok erdős gerince.” (Lanczok Gábor: *Tízszoros*); „Mint iskolás, ha bepisilt, / az erdő oly komoly.” (Havasi Attila: *Dal a Rézfaszú Bagolyról*); „Vagy szabadnak lenni, / mint egy tárgy, / próbálom elképzelni, / egy kalapács például, / megfogod, / és nincsen benne isten.” (Krusovszky Dénes: *Elromlani milyen*); „Mint aki örömet tanul, / egyik kezében szív, / a másikban ellenhús.” (Nemes Z. Márió: *Állatalakú szívek*); „Sorompódat, / mint múltat a rák, / lassan lépi át.” (Pollágh Péter: *Vörösróka*); „Kiterült az éj, mint / az elkábult beteg.” (Farkas Arnold Levente); „mint a Nilus olyan egyenes ez az este” (Korpa Tamás: *P. GY. mester balálára*); „mire tanítanak az évek amikor / az idő mint mosatlan halomban áll” (Veres Máté: *Napközi*); „úgy dug, mint Rodolfo” (Kupcsik Lidi: *trükköm-trükköm*).

18. Lanczok Gábor *Vissza Londonba* (2008) című kötetéről írott kritikájában Harmath Artemisz röviden érinti Lanczok és Györfly költészetében „az irodalmi nyelv és a vizualitás költőileg értelmezhető kapcsolatainak újragondolását” érintő eltéréseket (*Múzeumok bosszú éjszakája?*, Kalligram, 2009. október).

19. Menyhért i. m. 148. Menyhért Anna a képviselői költészeti modell örökségével való számvetéssel indítja áttekintését.

20. Údító kivételként említhető például a közéleti költészetre egyébként is fogékony Szálinger Balázs *A százegyedik év* (2008) című „lírai pamflet”-je, melyben egy mai polgármester-választás anomáliáit (pénzek elsikkasztása, hatalmi viszályok stb.) jeleníti meg humorosan-szatirikusan, 19. századi műformában. Nagy Zsuka *Mégismarionett* (2008) kötetének második ciklusa is tekinthető a közéleti líra folytathatósága tesztelésének.

21. Borbély i. m. 132. Kiemelések tőlem.

22. Nyilvánvalóan összefügg mindez azzal, amit Kulcsár Szabó Ernő ír: „Hogy a versbeli szubjektum – ilyen vagy olyan formában – maga is együtt keletkező »terméke«, méginkább: elválaszthatatlan *megnyilatkozása* a mű magabagyújító világnak, az az esztétikai meg-nem-különböztetés negatív poétikai »történéseinek« közönhetően vadonatúj eleme az újabb magyar költészetnek” (i. m. 14.).

23. Nemes Z. Márió: *Az ötlegyőzés alakzatai*. Elhangzott: JAK Tanulmányi Napok 2009 (Merlin Színház, Petőfi Irodalmi Múzeum, május 15-16.) Szervezők: Darabos Enikő és Balogh Endre.

24. Herczeg Ákos: *Mesélő zárt szemek* (Balázs Imre József: *Vidrakönyv*), Új Hegyvidék, 2008/1-4. 213–216. Itt: 215.

L. VARGA PÉTER

A tér nyelve – a nyelv tere

FIATAL PRÓZAIRODALMUNKRÓL

„Ne kételkedjenek szavahihetőségemben, hiszen az elejétől a végéig hazudok. Mondják, az igazságot úgyszólván csak hazugságokon keresztül lehet elmondani. De én úgy hiszem, a valóság teljesen érdektelen. Ez a mese mégis egy igaz történet.”

A fenti idézet Szécsi Noémi első regényének, a *Finnugor vámpír*nak a rövid előhangjából való.¹ Hátunk mögött a prózaforradalattal (prózaforradulatokkal), e kijelentések nem érik felkészületlenül az olvasót, adott esetben együtt érzően bólint, megértően (és kissé talán cinikusan) mosolyog, bizonyos értelemben azonban akár még rosszallást is kiválthat belőle. A következő jellegzetes felütésekkel találkozhatunk a (ma már a kritériumkánon felől nézve stabil pozíciójúnak tűnő) „középnemzedék” több kötetében is, véletlenszerűen két eltérő karakterű irodalmat